Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN Armağanı

Üniversite tahsili dolayısıyla ayrıldığı, 2009 itibariyle memleketi Edirne'ye ve Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'nun kurduğu ocağa doçent olarak dönmüş olan Prof. Dr. Ahmet Günşen, daha önce çalıştığı kurum ve kurullara ilaveten, mensubu olduğu Trakya Üniversitesinde de anabilim dalı ve bölüm başkanlığı, [kurucu] müdürlük, dekanlık… gibi muhtelif görev ve sorumlulukları üstlenmekten kaçınmamıştır. Prof. Dr. Ahmet Günşen'in akademik hayatında da behemehal bir plan, program ve disipline riayet edişi; dakikliği, ders işleme tarzı, hele hele sınav evrakını değerlendirişiyle de alâmetifarika sahibi bir hoca olduğunu, hakkını teslim sadedinde belirtmemiz gerekir. Kuşkusuz ki Eğitim Fakülteli oluşunun verdiği ayrıcalıklı formasyonun da kazanımları olan bu ayırıcı vasıflar, Prof. Dr. Ahmet Günşen'i, mensubu olmakla iftihar ettiği Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde de ayrı ve müstesna bir yere konumlamıştır.

Elinizdeki bu armağan Prof. Dr. Ahmet Günşen ile teşrikimesaisi, hatırası, gönül ve ülkü bağı, usta-çırak ilişkisi… bulunan, başta üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerindeki ilgili sayın hocalarımız olmak üzere bir şekilde hakkı-hukuku geçmiş olan, alanında uzman yetmiş küsur imzanın ortak emek ve katkılarıyla ortaya çıktı.

Vefa ve şükran borcumuzu unutmadığımızın sade tescili olan bu armağanla –sağlıkla, afiyetle daha nice velut yıllar dilediğimiz– elan altmışıncı yaşını idrak eden *Trakya'nın öz kızanm*a bir ağızdan *iyi ki doğdun Ahmet Hocam* diyor ve ekliyoruz:

Toplasun Ḫülyā Ḳadir Dinçer dėdüm tārīḫini

İpsalāvī Ḥ'āce Aḥmed başdı altmış yaşına = 2022

إپسلاوى خواجه أحمد باصدى التمش ياشنه = ٢٠٢٢

paradigma akademi | Divit Kitabevi | Payanda

www.paradigmaakademiyayinlari.com

www.divitkitabevi.com | paradigmaakademitasarim@gmail.com

+90 536 663 97 66 | +90 286 217 22 24

/paradigmaakademiyayinevi | /paradigmaak | /divit_kitabevi | /payandadergi

9 786256 957473

Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN Armağanı

Editörler

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK | Doç. Dr. Hülya UZUNTAŞ

Doç. Dr. Abdulkadir ATICI | Doç. Dr. Dinçer ATAY

Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN Armağanı

Editörler

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK | Doç. Dr. Hülya UZUNTAŞ

Doç. Dr. Abdulkadir ATICI | Doç. Dr. Dinçer ATAY

paradigma akademi

PROF. DR. AHMET GÜNŞEN ARMAĞANI

Editörler

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK

Doç. Dr. Hülya UZUNTAŞ

Doç. Dr. Abdulkadir ATICI

Doç. Dr. Dinçer ATAY

Paradigma Akademi

PROF. DR. AHMET GÜNŞEN ARMAĞANI

Editörler

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK - Doç. Dr. Hülya UZUNTAŞ
Doç. Dr. Abdulkadir ATICI - Doç. Dr. Dinçer ATAY

ISBN: 978-625-6957-47-3

Paradigma Akademi Yayınları
Sertifika No: 69606

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım
Fetvane Sokak No: 29/A
ÇANAKKALE
e-mail: fahrigoker@gmail.com

Yayın Sorumlusu
Nevin SUR

Tasarım&Kapak
Himmet AKSOY

Matbaa
Meydan Baskı Fotokopi
Sertifika No: 70835

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığından alınan bandrol ve
ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Aralık 2022
Paradigma Akademi

PROF. DR. AHMET GÜNŞEN ARMAĞANI

Editörler

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK
Doç. Dr. Hülya UZUNTAŞ
Doç. Dr. Abdulkadir ATICI
Doç. Dr. Dinçer ATAY

Sekreterya

Arş. Gör. Dr. Armağan ALTAY
Arş. Gör. Dr. Barış Berhem ACAR
Arş. Gör. Dr. Cemalettin YAVUZ
Arş. Gör. Dr. E. Serap BOZKURT GÜVENEK
Arş. Gör. Dr. Halil KARABULUT
Arş. Gör. Dr. Seda ÇETİN
Arş. Gör. Özgür OKMAK
Arş. Gör. Selda SANDALYECİ

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK
Prof. Dr. Hakan UZUN
Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA
Prof. Dr. Mitat DURMUŞ
Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ
Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU
Doç. Dr. Abdulkerim DİNÇ
Doç. Dr. Alpay İĞCİ
Doç. Dr. Beytullah BEKAR
Doç. Dr. Bülent HÜNERLİ
Doç. Dr. Dinçer ATAY
Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ
Doç. Dr. Eyup Sertaç AYAZ
Doç. Dr. Ferhat KARABULUT
Doç. Dr. Gülçiçek AKÇAY
Doç. Dr. Hülya UZUNTAŞ
Doç. Dr. İlker TOSUN
Doç. Dr. Nesrin GÜNAY
Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur ÖZDEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Cumhur ÜN
Dr. Öğr. Üyesi F. Sibel BAYRAKTAR
Dr. Öğr. Üyesi Levent DOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi Nursel DİNLER
Dr. Öğr. Üyesi Özcan AYGÜN
Dr. Öğr. Üyesi Polat SEL
Dr. Öğr. Üyesi Rifat GÜRGENDERELİ
Dr. Öğr. Üyesi Selma SOL
Dr. Öğr. Üyesi Sevgi ÖZTÜRK
Öğr. Gör. Dr. Çağdaş ALBAYRAK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....v

SUNUŞ.....xi

HAYATI VE ESERLERİ

Prof. Dr. Ahmet Günşen'in Hayatı Ve Eserleri.....3
Abdulkadir ATICI - Dinçer ATAY

ALBÜM.....35

ANI YAZILARI VE ŞİİRLER

Edrinevī Dervīş Aḥmed'üŋ Üç Ṭarīḳat Şeyḫinden Üç İcāzetnāme Almaḳluġı Beyānındadur.....53
Ali İhsan ÖBEK (Hüzūlī)

Üç Söz Üç Ders.....55
Dinçer ATAY

Trakya Üniversitesinin "Balkan" Sesli Hocası: Ahmet Günşen.....59
Kamil PARIN

Hocam Ahmet Günşen.....63
Mustafa TÜRKYILMAZ

Ahmet Günşen'le Dostluğumuz.....65
Nevzat ÖZKAN

Hocam Prof. Dr. Ahmet Günşen Ve Eski Anadolu Türkçesi Araştırmalarına Katkıları Hakkında Birkaç Söz.....67
Nilay ALTUNAY

Edirneli Akademisyen Prof. Dr. Ahmet Günşen.....71
Özcan AYGÜN

Ahmet Günşen'in Türkçe İle Balkan Dilleri Arasındaki Dil Temaslarına Katkısı.....83
Rijetë SIMITÇIU

Türkolojide İlk Hocam: Prof. Dr. Ahmet Günşen.....85
Salih DEMİRBİLEK

Tanıdığım Ahmet Günşen: Akademisyen, İdareci Ve Aile Bireyi.....91
Veysi AKIN

Ahmet Günşen.....97
Metin BARBAROS (Nefesi)

MAKALELER

TÜRK DİLİ

Melekan Ağzı Biçim Bilgisi 1: Yapım Ekleri.....103
Abdulkadir ATICI - Behruz BEKBABAYİ

Batı Türk Kağanlığından Türkçe İsimler Ve Unvanlar.....123
Ahmet B. ERCİLASUN

Kars Türkülerinin Dil Hususiyetleri.....131
Alper BAHTİYAROĞLU

Georg Jakob'un Hemşireler Ve Doktorlar İçin Hazırladığı İki Dilli (Almanca-Türkçe) Terimler Sözlüğü.....147
Beytullah BEKAR

Türkçede Unvan Belirtme Geleneği Ve *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde Unvanların Kullanımı.....161
Celal DEMİR

Kırşehir İli, Mucur İlçesi, Kargın Köyü Ağzından *Derleme Sözlüğü*'ne Katkılar.....177
Çağdaş ALBAYRAK

Balkan Türkülerinde Arkaik Unsurlar.....191
E. Serap BOZKURT GÜVENEK

Karakalpak Atasözlerinde *Dil* Ve *Söz* Üzerine Bir Değerlendirme.....205
Ercan ALKAYA - Kevser AKMAN

Oğuzca Ve Farsçanın İran Kazak Ağzına Etkileri.....225
Ercan PETEK

***Yunus Emre Dîvanı* Ve *Risâletü'n-Nushiyye*'de "Yaḳın ve Yaḳīn" Sözcükleri Üzerine.....233**
Erdoğan BOZ

Tariat Yazıtındaki Askerî Terimler Üzerine Notlar.....237
Erhan AYDIN

İsim Tamlamaları Üzerine Bazı Düşünceler.....257
Eyup Sertaç AYAZ

***Damaksıl N* Sesinin Irak Türkçesindeki Görünümleri.....269**
F. Sibel BAYRAKTAR

Azerbaycan Türkleri Atasözlerinde Yönelim Metaforları.....281
Ferhat KARABULUT - Sultan ŞENÖDEYİCİ

Türkçede Yardımcı Fiillerin Görevleri Ve Sınıflandırılması 293
Hacı İbrahim DELİCE

Karacabey Sazlıca Ve Bakırköy Nogayları Üzerine 311
Hatice ŞAHİN - Şükrü BAŞTÜRK

Hz. Fâtıma'nın Horezm Türkçesi İle İstinsah Edilen *Nehcü'l-Ferâdîs*'teki Çeyiz Listesinde Geçen چکرداک Kelimesi Üzerine.....321
Hülya UZUNTAŞ

Balkan Dillerinde Ve Özellikle Arnavutçada Türkçe Alıntılar 335
Lindita XHANARI

Köl Tégin Yazıtındaki Harflerin, Radloff Ve Fin Atlasının Harfleri İle Karşılaştırılması 351
Mehmet Dursun ERDEM - Ümit Özgür DEMİRCİ

***Garib-Nâme*'de İbadet Kavram Alanına Ait Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme.....379**
Melike S. TURAN

Necip Fazıl Kısakürek'in *Sakarya Türküsü* Şiiri Üzerine Sözcük Ve Harf Sıklığı Bağlamında Bir Tahlil Denemesi.....393
Muhammed ÇİTGEZ

Tarihî Ve Çağdaş Türk Lehçelerinde *Küpe* Kelimesi Üzerine 405
Mustafa ARGUNŞAH

Sözlükselleşme Ve *Gönül Gözü* Sözü.....417
Mustafa SARI

Bulgaristan Türk Şiirinde *Deliorman* 427
Nurcihan GÜNEŞ

Karl Steuerwald'in Türkçe-Almanca Sözlüğünde Ağız Kelimeleri 441
Oğuzhan DURMUŞ

Kelimede Ünsüz Ve Ünlü Yer Değiştirmesi (Métathèse).....453
Osman Fikri SERTKAYA

Şeyyād Ḥamza'ya Atfedilen *Aḥvāl-i Ḳıyāmet*'te Bağımlı Biçimbirimler.....481
Osman YILDIZ

Karslı Divan Şairi Nâtıkî'nin *Kürâse-i Nâtıkâ* İsimli Eserinde Geçen Yerel Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme 493
Özlem YILDIRIM

Türkçedeki Belirsizlik Gösterenleri Üzerine.....501
Pelin SEÇKİN

Kırkpınar Güreşlerinde Cazgır Tarafından Söylenen Anonim Salâvatların Anlam Bilimi Ve Dil Bilgisi Bakımından Değerlendirilmesi.....511
Rifat GÜRGENDERELİ

Tarihî Türk Lehçelerinde *Nelük* Soru Zarfı Üzerine 521
Salih DEMİRBİLEK

Çağatay Türkçesinde Mental Fiillerde Çok Anlamlılık: Ali Şir Nevâyî Örneği.....529
Selda SANDALYECİ

Salâh Birsel'de *Ölmek* Kavramı 541
Şerif Ali BOZKAPLAN

TÜRK EDEBİYATI

Süleyman Hakîm Ata'nın *Bakırgan Kitabı* Nüshaları Ve Bunlar Üzerine Yapılan Çalışmalar.....551
Abdurrahman GÜZEL

Yahya Kemâl Ve Tiyatro 563
Abdulkerim DİNÇ

Türkçeyi Şiirle İnşa Edenler 3: *Ḫarābāt* Mukaddimesine Göre Türkçenin Hamileri.....585
Ali İhsan ÖBEK

Abdülhak Hâmid'in *Tarık Yahut Endülüs'ün Fethi* İsimli Eseri Üzerine Bir Tahlil Denemesi 609
Barış Berhem ACAR

Ahmet Yesevi Üniversitesi Türkoloji Araştırma Enstitüsü Nadir Eserler Arşivinde Bulunan Eksik Bir Edige Batır Destanı 621
Bülent BAYRAM

Bulgaristan Gagauzlarının Folkloru Üzerine Yazılmış İki Yeni Kitap 633
Bülent HÜNERLİ

Mehmet Behçet Perim'in *Göçmen Ahmet* Romanına Dair Bazı Değerlendirmeler.....647
Dinçer ATAY

Kırşehir'de "Ahilik Bayramı"nı Başlatan Bir Öncü: Refik H. Soykut Ve Ahilik Kültürüne Katkıları.....665
Erol ÜLGEN

Bulgaristan Türk Edebiyatında Bir Töre Savunucusu Ve Takipçisi: Nuri Turgut Adalı Ve Şiiri Üzerine 677
Ertuğrul KARAKUŞ

Refik Halid Karay'ın "Bir Taarruz" Hikâyesinde Savaşın İki Yüzü / Tipi: Açlık Ve Zenginlik / Savaş Zabiti İle Harp Zengini 693
Fatih SAKALLI

Türk Edebiyatı Tasnifinde Yeni Türk Edebiyatı Meselesi 701
Gıyasettin AYTAŞ

Milliyetçiliğin İnşasında Mitik Bir Sembol: Cumhuriyet Devri Türk Romanında (1960-1980) Bozkurt 709
Kamil PARIN

İnsan Donuna Girebilen Cinlerin Gizleyemedikleri Ters Ayakları 723
Mehmet AÇA

Elektronik Kültür Ortamında Âşık Şeref Taşlıova'nın Anlatımıyla, Âşıklık Ve Âşık Murat Çobanoğlu 731
M. Mete TAŞLIOVA

Bir Çağı Bir Çığlıktan Okumak: Ömer Seyfettin Ne Anlatıyordu? 745
Mitat DURMUŞ

Şâhidî, Fuzûlî Ve Nevâyî'nin Leylâ İle Mecnûn Mesnevilerinde Aşk Tavsifleri 761
Nesrin GÜNAY

Doğu Trakya'da Bir Köy Seyirlik Oyunu: *Aşure Dilenciliği* 779
Nursel DİNLER

Şehzade Cem'in Gazellerinde Anâsır-ı Erbaa 789
Özgür OKMAK

İnsanlığın Dönüm Noktası: Hiroşima Ve Nagasaki 797
Polat SEL

Mehmet Rauf Ve Paul Bourget 809
Rahim TARIM

Saf Ve Düşünceli Garplı: Ömer Seyfettin'in Nesirlerinde Şarkiyatçılık Eleştirisi 821
Seda ÇETİN

***Kırımlı Rahmî Dîvânı*'ndaki Tarih Manzumeleri Üzerine Bir İnceleme 833**
Sevgi ÖZTÜRK

TARİH-DİL-KÜLTÜR-EĞİTİM

Balkan Türkleri Konusunda Türkiye'deki Bazı Tecrübeler Ve Bilgiler 861
Alpay İĞCİ

Bulgaristan Türk Münevverlerinden Mahmut Necmeddin Deliorman, Arif Necip Kaskatı Ve Gültekin Arda'nın Unutulmuş Bir Risalesi: *Bulgarya'daki 1,300,000 Türk*.....875
Bülent YILDIRIM - Fatma RODOPLU YILDIRIM

Çocuk Edebiyatı İçerisinde Sözcüklerin Sanat İle Bütünleşmesi: Resimli Çocuk Kitapları Ve İnceleme Örnekleri.....889
Gülşah GÜNŞEN - M. Oğuz GÜNŞEN

Atatürk Döneminde İzlenen Kültür Politikası Temelinde Dil Alanında Yapılan Çalışmalar.....903
Hakan UZUN

Osmanlı Dönemi Edirne Müslüman Mezar Taşları Veri Tabanı Hakkında.917
İlker TOSUN

Rum Metropolit Hrisostomos'un Drama'daki Faaliyetleri (1902-1909) 953
Muhammed TAĞ

Çağımızın Sihirli Aracı İnternet Ve Toplumsal Etkileri.....971
Mustafa SEVER

Güller Şehri Kazanlık 977
Rıdvan CANIM

Zorlutuna Malikânesi'nin Dünü, Bugünü Ve Yarını (Tarihçesi, Mimarisi, Birimleri, Sahipleri) 987
Özcan AYGÜN

Yazı Öncesi Dönemden Günümüz Ölçünlü Dile Bulgarcanın Tarihsel Dönemleri.....1015
Talat ŞAFAK - Zehra ŞAFAK

Yapılandırmacı Yaklaşım Öncesindeki Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Yazma Uygulamaları.....1033
Ümmühan GÜZEL - Serdar YAVUZ

ATATÜRK DÖNEMİNDE İZLENEN KÜLTÜR POLİTİKASI TEMELİNDE DİL ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Hakan UZUN[*]

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonunda ortadan kalkan imparatorluklardan birisi de Osmanlı oldu ve yerine Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. Yeni devletin kuruluş sürecinde, bir bağımsızlık savaşına ve bir de devrime şahit olundu.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar bir imparatorluktan, ulus devlet kurmak ve yeni değerlerle yüklü devlet ve toplum modeli oluşturmak için birçok alanda kökten değişime gitti. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti'nde yaşanan modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı sonuçlar, Türk toplumunun ihtiyaçları ve çağın gerekleri merkeze alınarak üniter yapıda, millî egemenlik ve laiklik esasına dayalı bir devlet kuruldu (Kuran, 1981: 19; Ertan, 2000: 271).

Öte yandan Türk insanına yeni birtakım düşünüş ve yaşam biçimi kazandırılması da üzerinde hassasiyetle durulan konuların başında geldi. Devrimin topluma benimsetilerek değişim hamlelerinin sağlamlaştırılması, ulus devletin güçlendirilmesi ve ulusal kimliğin inşası için halkın yeni değerler üzerinden eğitilmesi sorunu üzerinde özellikle duruldu. Bu hedeflere ulaşmak için de bir kültür politikası oluşturuldu ve yeni devletin kuruluş felsefesini benimsemiş bireylerin yetiştirilmesi amaçlandı. Daha açık bir deyişle, belirlenen kültür politikaları ile üniter devlet yapısına uygun, milli, laik, tam bağımsızlığa, evrensel ve çağdaş değerlere inanmış ve yurttaşlık bilinci ile hareket eden bireylere sahip bir millet oluşturulmak istendi (Uzun, 2015: 37; Unat, 2016: 99-106).

Bununla birlikte, toplumu bir arada tutacak ortak kültür oluşturmak da, Cumhuriyet döneminde izlenen kültür politikasının ulaşmak istediği en önemli hedeflerden birisi oldu. Osmanlı Devleti'nden alınan mirasa bakıldığında, imparatorluk olması nedeniyle devletin çok dilli, çok dinli ve etnisiteye sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, Cumhuriyete türdeş bir toplumsal yapı bırakmadı. Ayrıca geri kalmış tarım imparatorluğunun yarattığı kültürel değerlerle, Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında gücünü koruması için (Belge, 1983: 1288), sistematik şekilde yaşadığı Batı modelli modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı kültürel değerlerin bir arada yaşandığı karmaşık bir devlet ve toplumsal yapının da varlığı söz konusu oldu. Aslında bu yapı, Osmanlı Devleti döneminde yaşanan modernleşme sürecinin genel özelliklerinden birisi olan ve eski ile yeninin bir arada yaşatılmasına yol açan dualist yaklaşımın sonucu olarak ortaya çıktı. Bu durum, toplumu meydana getiren bireyler arasında bütünlüğün sağlanması için oluşturulması gereken ortak kültürel değerler

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, hakanuzun@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5427-8268.

konusunda sıkıntılara yol açan, hatta ayrımı daha da derinleştiren bir durum yarattı (Tunaya, 1985: 143). Dahası sadece birbirinden farklı özelliklere sahip olanları değil, aynı özelliklere sahip olan bireyleri de birbirine yabancılaştıran bir yapı ortaya çıkardı. Bir yandan medreseden, diğer yandan mektepten yetişenler ile yine bir yanda şeri, diğer yanda ise laik hukukun uygulanmasının ortaya çıkardığı kültürel karmaşa bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nden alınan, bu karmaşık ve çatışmaya uygun kültürel miras, Cumhuriyet döneminde izlenen kültür politikalarının özelliklerinin belirlenmesinde temel faktörlerden biri oldu ve bireyler arasında yaşanan kültürel kargaşaya son verilmesine, yeni devlete uygun yeni insan tipinin oluşturulmasına çalışıldı (Gökberk, 1986: 306; Belge, 1985: 1288). Bu nedenle bir insan topluluğundan, ortak kültürel değerlere dayalı bir millet yaratmak için, toplumu oluşturan bireyler arasındaki farklılıkları kurumsallaştırmak yerine, onların ortak paydalarda bir araya gelmesini sağlayacak kurumsallaştırmayı gerçekleştirmeye yönelik kültür politikası izlendi. Bu amaçla da, ortak yaşamın teminatı olan laiklik, devletin temel unsurlarından biri olarak kabul edildi ve ulusal kimlik inşa etme çalışmaları sırasında din olgusu vicdani mesele olarak görülüp, özel alanda bırakılması nedeniyle, "Türklük" esas alındı. Laik devlet anlayışı içinde Türklük, ulusal kimliği belirleyen en temel unsur oldu. Bununla beraber, Türklük etnik bir kimliği tarif edecek şekilde tanımlanmadı, Türkiye Cumhuriyeti "kontrata" dayalı ulus anlayışını benimsedi. Bu anlayışa göre ulus doğuştan getirilen kan, ırk gibi özelliklerden ziyade, sonradan kazanılan toprak ve iradi katılım gibi özelliklere dayanır, daha açıkçası ulus, "kökenleri ne olursa olsun, aynı ilkeler etrafında iradi olarak birleşmiş bir yurttaşlar topluluğunun" adıdır (Bilgin, 1998: 141). Bu durumu Türklüğü, "Türk ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk)" (Kili ve Gözübüyük, 2000: 138) denilir şeklinde düzenlemiş olan 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde görmek mümkündür. Bu bağlamda dil konusu da, üniter yapıya sahip yeni Türk devleti için, Türk milletini oluşturan bireylerin ortak konuşma diline sahip olması ve bu sayede ortak bir kültür oluşturup, millet olma bilincini güçlendirebilecekleri vasıtaların başında geldi. Ulus-devlet inşa sürecinde Türkçe yaygınlaştırılmaya çalışıldı ve Türkçe ulus devletin "kilit taşlarından" birisi oldu (Toprak, 2015: 416, 420).

Atatürk döneminde izlenen kültür politikasının bir diğer özelliği de toplumun tam bağımsız olma reflekslerinin güçlendirilmesine yönelik atılan adımları güçlendirmekti. Aslında ülkede devrim yapılmasının ana gerekçelerinden birisi de bu ideali yaşatmaktı. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu önderi olan Mustafa Kemal Atatürk de, "Milletimiz ve Bağımsızlık Esası, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas, ancak tam bağımsızlığa sahip olmakla temin olunabilir. Ne kadar zengin ve refaha kavuşturulmuş olursa olsun, bağımsızlıktan mahrum bir millet, medenî insanlık karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye lâyık olamaz." (Kocatürk, 1999: 28) diyerek bağımsız yaşamayı her türlü zenginliğin

üstünde gördü ve bağımsız yaşamanın bir milletin onuru olduğunu belirtti. Ayrıca "Tam bağımsızlık denildiği zaman, elbette siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, kültürel ve benzeri her hususta tam bağımsızlık ve tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan mahrumiyet, millet ve memleketin gerçek manasında bütün bağımsızlığından mahrumiyet demektir" (Kocatürk, 1999: 27) diyerek bir devlet ve milletin "tam bağımsız" olabilmesinin koşullarını sıralarken bunlar arasına "kültürel" yönden bağımsız olunmasını da ekledi.

Dolayısıyla devletin ve milletin her koşulda bağımsızlığının korunması ve sürekliliğinin devamı konusuna son derece değer verildiği için, Türk dilinin de bağımsız olması ve kendi benliğine kavuşması bu düşünceyi destekleyecek önemli bir etken olarak görüldü (Turan, 1981: 17). Türkiye'de dil alanında yapılan çalışmaların en önde gelenlerinden birisi olan, Sadri Maksudi Arsal'ın "Türk Dili İçin" adlı kitabına yazdığı ön söz sayılabilecek satırlarda, "Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli hissin gelişmesinde başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır." (Toprak, 2015: 429; Kocatürk, 1999: 149) diyen Atatürk de kültürel bağımsızlık ve dil arasındaki bağlantıyı vurgulamış oldu.

Atatürk döneminde, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında ekonomik kalkınmanın sağlanması ile birlikte toplumun entelektüel ve kültürel seviyesinin yükseltilmesi de bir arada düşünüldü ve kalkınma "topyekûn bir kalkınma" şeklinde algılanarak ikisi birlikte yürütülmeye çalışıldı (Akşin, 2007: 223-224). Ekonomik kalkınmanın sağlanması için ekonomi alanında "devletçilik" benimsenirken, kültürel alanda ise "harf, dil ve tarih" Türkiye'de gerçekleştirilmesi düşünülen kültür devrimin dayandığı en önemli sacayakları oldu (Toprak, 2015: 425). Böylelikle, 1930'lu yıllardan itibaren ülkedeki basın-yayın hayatındaki çeşitlilik ve canlılık, ayrıca tarih, arkeoloji, dil alanındaki çalışmalar ve bunlarla ilgili olarak düzenlenen kongreler vb. tüm faaliyetler ülkedeki düşünce dünyasını/entelektüel havayı zenginleştiren bir atmosfer yarattı (Uzun, 2017: 216).

Diğer yandan geriye yaslanan ve geçmişi güçlü tutarak çok derinlere giden kültür politikası benimsendi. Bu noktada, kültür politikasının beslendiği kaynaklar ise tarih ve dil oldu. Türklerin en eski tarihinin araştırılması ve ulusal bilincin güçlendirilmesi için 1931'de Türk Tarih Kurumu kuruldu. Ayrıca insanlar arasında iletişimi sağlamanın yanı sıra ulusal kültürün oluşturulmasına da katkı sağlayan dil alanında da çok sayıda çalışma yapıldı (Turan, 1981: 7).

1. Dil Alanında Yapılan Çalışmalar

Dil alanında yapılan çalışmalar, 1930'dan sonra daha sistemli şekilde yürütüldü. Bununla birlikte bu konuda Cumhuriyet Dönemine de birikim

oluşturan ilk ciddi çalışmalar, Osmanlı modernleşme sürecine kadar giden tarihsel arka plana sahiptir (Karal, 1985: 314; Ertop, 1985: 333). Başka bir deyişle konuya bütünsel bir bakış açısıyla bakıldığında, Türk tarihinde iki önemli sadeleşme sürecinin yaşandığı görülür. Birincisi 1910'lu yıllarda Genç Kalemler ve çevresinde yaşanan, diğeri ise 1930'lu yıllarda Atatürk'ün öncülüğünde yaşanan gelişmelerdir (Toprak, 2015: 415-146).

Cumhuriyet döneminde dil alanında atılan adımların öncesinde eğitim, merkezi, milli ve laik hâle getirildi. Ayrıca eğitimde fırsat eşitliği sağlanarak ilköğretim parasız ve zorunlu kılındı. Uluslararası takvim ve saat ölçüleri ile Latin esaslı uluslararası rakamların kabulü ise dil çalışmalarına zemin hazırladı (Dinçer, 2016: 1358).

Ancak bunlardan sonra yapılan en köklü değişim hamlesi 1 Kasım 1928'de yeni Türk harflerinin kabulü oldu (Tekeli, 1983: 661). Türk dilinin fonetik özelliklerine göre düzenlenmiş ve seslendirilmiş olan yeni Türk harflerinin öğretilmesi amacıyla, 1929 yılında "Millet Mektepleri" açıldı. Buralarda, katılmaları zorunlu tutulan 15-45 yaş arasındaki bütün vatandaşlara okuma ve yazma öğretilmeye çalışıldı. Kursların, okul binalarında, okulun olmadığı yerlerde ise uygun bir odada hatta gerekirse açık havada bile düzenlenebileceği söylendi. Ayrıca Maarif Vekâleti tarafından kurslar için okuma kitapları ve kursta öğrenilenlerin unutulmaması için "Halk" adı verilen bir gazete yayınlandı, bunlar kursa katılanlara ücretsiz olarak verildi (Ülkütaşır, 1973: 87). 1930'dan itibaren ise "Halk Okuma Odaları" açıldı (Kılıç, 1983: 482). Alfabenin öğrenilmesini ve öğretilmesini kolaylaştırmak ve daha cazip hâle getirmek için "Harfler Marşı" adıyla marş da yazıldı (Ülkütaşır, 1973: 71-73). Bu arada hükümet yeni harflere geçilmesi nedeniyle tiraj kaybına uğrayan gazete ve dergilere para yardımı yaptı, ithal edilen matbaa malzemelerinden gümrük vergisi alınmadı (Şimşir, 1992: 225-228).

Alfabenin değiştirilmesi, Türk dili üzerinde de etki yarattı. Eğitim alanında yapılanların tamamlayıcısı durumunda olan harf değişikliği ve bunun Türk dili üzerinde yarattığı arınma, (Tanilli, 1988: 44-46) uluslaşma sürecindeki toplumda dil birliğinin sağlanması açısından düşünüldüğünde, yöneticilerin ülkede ortak kültür oluşturma çabalarını olumlu yönde etkiledi.

Bunların yanı sıra Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması da Türk dilinin, Arapça ve Farsça etkisinden kurtulup, kendi öz kimliğini bulma sürecini hızlandırdı. Aslında yaşanan bu süreci, Cumhuriyet'in yeni "ulus kimliği" arayışı, Toprak'ın deyimiyle "yeni bir kimlik" (Toprak, 2015: 420, 422) ya da İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun 1934 yılında çıkarmaya başladığı derginin ismiyle söylemek gerekirse "Yeni Adam" yaratmaya yönelik çabaların bir parçası olarak değerlendirmek mümkündür.

Türkçenin sadeleşmesi/özleşmesi ve gelişmesi konusundaki ilk ciddi girişimlerden birisi ise Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Bey, tarafından

gerçekleştirildi. Hilmi Bey, 23 Ağustos 1923'te TBMM'ye "Türkçe Kanunu" önerisi verdi. Önergeye göre, Maarif Vekilliği'nde bir Türkçe komisyonu kurulacak, terimler Türkçeleştirilecek, okul kitapları öz Türkçe kurallara göre hazırlanacaktı. Kısaca, her türlü yazışma Türkçe yapılacak ve yabancı sözcük kullananlar ise cezalandırılacaktı. Ancak, bu öneri ortam hazır olmadığından yerine getirilemedi (TBMM ZC, 23. 8. 1339: 292; TBMM ZC, 26. 8. 1339: 295; TBMM ZC, 1. 9. 1339: 337-342; Levend, 1972: 391; Turan, 1996: 102; Altınışık, 2011: 214).

Öte yandan dil ile ilgili konularla uğraşmak üzere, yeni harflerin belirlenmesi amacıyla oluşturulan Alfabe Komisyonu'na, "Dil Heyeti" adı da verilerek dil konusunda da çalışması istendi. Heyet birtakım çalışmalarda bulundu. Ancak bunlardan kayda değer sonuçlar elde edilemedi (Turan, 1996: 102).

Türkçeyi hâkim dil kılmak amacıyla ve yaygınlaştırmak için 10 Nisan 1926 gün ve 805 sayılı yasa ile, tüm ekonomik kuruluşlarda Türkçe kullanılması zorunlu tutularak bu kurala uymayanlara çeşitli cezalar verileceği hükme bağlandı (Turan, 1981: 23-24; ; CDAB (BCA), 030.18.17.6: 7.3.1926).

Dilin sadeleşmesi/özleşmesi konusunda en dikkate değer uygulamalardan bir diğeri ise Kur'an ve ezanın Türkçe okunmasıdır. Gerçekte söz konusu uygulamanın mazisi oldukça eskilere dayanmaktadır. Hatta İttihat ve Terakki'nin ideoloğu Ziya Gökalp, 1908'de Selanik'e yerleşmesinin ardından 1918'de yazdığı *Yeni Hayat* kitabındaki "Vatan" şiirinde, Kur'an, ezan ve duaların Türkçe okunmasını ideal olarak ortaya koymuş ve ancak bunların gerçekleştiği bir ülkenin Türk'ün vatanı olacağını vurgulamıştı. Şiirin ilgili kısmı şu şekildedir:

> "Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur,
> Köylü anlar mânasını namazdaki duanın...
> Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kuran okunur
> Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Huda'nın...
> Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın!"

Ancak Cumhuriyet dönemine kadar ibadet dilinin Türkçeleştirilmesine yönelik uygun ortam oluşmamıştı. En nihayet 23 Ocak 1932'de, Mustafa Kemal Atatürk'ün de isteğiyle, Riyaset-i Cumhur İncesaz Heyeti Şefi Binbaşı Hafız Yaşar (Okur), İstanbul'da Yerebatan Camii'nde, Cuma namazının ardından Yasin Suresi'ni önce Arapça, sonra Türkçe okudu. İlk Türkçe ezan ise 30 Ocak 1932'de Fatih Camii'nde Hafız Rifat Bey tarafından ikindi vakti okundu. 3 Şubat 1932'de de, Kadir Gecesi teravih namazından sonra Ayasofya'da okundu (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 186-187).

Dil konusunda atılan bu adımlar, aslında dil alanında yapılması düşünülen radikal değişikliklere yönelik atılmış ilk adımlardı. Başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, dil sahasında ileri adımlar atılmasına inananların

ulaşmak istedikleri bazı amaçları vardı. Yeni devletin kuruluş felsefesini bir başka deyişle resmî ideolojisini yansıtan ayrıca kökleri Osmanlı modernleşme sürecine kadar giden ve bazı Türkçü ve Türkçeci aydınların yıllardır ulaşılmayı hedeflediği düşüncelerini de içinde barındıran bu amaçları şöyle sıralamak mümkündür:

"1- Tam bağımsızlık ilkesine uygun olarak Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak.

2- Yazı dili ile konuşulan dil arasındaki uçurumu kapatmak.

3- Yöneticiler ile yönetenler arasında anlaşmayı kolaylaştırmak.

4- Toplumsal anlaşma ve bütünleşmeyi sağlamak.

5- Okumayı yazmayı kolaylaştırarak yaygınlaştırmak.

6- Vatandaşların yönetime katılmalarını kolaylaştırmak.

7- Dili zenginleştirmek, güzelleştirmek.

8- Düşünceyi kolaylaştırmak, yaratıcılığı artırmak.

9- Türkçeyi bir bilim ve kültür dili düzeyine yükseltmek. Onu kültür sömürgeciliğinin etkisinden kurtarmak" (Turan, 1996: 103-104).

12 Temmuz 1932'de "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" kuruldu. Cemiyeti'n, ilk kurucu başkanı Çanakkale Mebusu Samih Rifat, genel sekreteri Afyonkarahisar Mebusu Ruşen Eşref (Ünaydın), üyeler ise Zonguldak Mebusu Celâl Sahir (Erozan) ve Manisa Mebusu Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey oldu.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Türk diline yönelik bilimsel araştırmalar yapılmasına zemin hazırlamak ve dil alanında yaşanan sorunlara çözüm üretmek üzere, belirli aralıklarla dil kurultayları düzenledi. Atatürk döneminde ise toplam üç kurultay yapıldı.

Kurultayların ilki, 26 Eylül–6 Ekim 1932 tarihleri arasında, İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirildi ve Mustafa Kemal Atatürk de Kurultayı baştan sona kadar takip etti (Cumhuriyet 27 Eylül 1932).

Kurultay'a katılımın yüksek düzeyde olması için Türk Dili Tetkik Cemiyeti Başkanı Samih Rifat Bey'in çaba harcadığı görülmektedir. Rifat Bey, Başvekâlete gönderdiği bir yazıda, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin bütün vatandaşları tabii üye saydığını belirterek memurlardan kurultaya katılabilecek durumda olanların katılımı konusunda kolaylık sağlanması ricasında bulundu (CDAB (BCA), 030.10.80.526.11: 4.9.1932).

Çabalar sonuç verdi ve Kurultaya toplumun çok çeşitli kesiminden insanlar katıldı. Bilim insanları başta olmak üzere edebiyatçılar, gazeteciler ve halkın da katıldığı kurultay sırasında 26 tebliğ sunuldu. Bunlar radyodan da

yayımlanarak halka duyurulmaya çalışıldı (Ünaydın, 1943: 35; Karaosmanoğlu, 1963: 107) ve Birinci Türk Dil Kurultayının toplandığı gün olan 26 Eylül, kurultayda alınan kararla "Dil Bayramı" olarak kabul edildi. Öte yandan, söz konusu kurultay, "ulusal egemenlik ve dil arasındaki ilişkiden yola çıkılarak Türkçenin tüm yönleriyle araştırılmasına bir başlangıç oluşturması açısından" dikkate değerdir. (Özdemir, 2012: 2518)

Bu gelişmelerin yaşandığı sıralarda, "Halk Ağzından Söz Derleme Yönetmeliği" hazırlanarak "Derleme Ocakları" kuruldu ve çok uzun denilemeyecek bir sürede ülkedeki çok sayıdaki yerleşim yerinden 130.000 fiş toplandı. (Ergün, 2021: 125; CDAB (BCA), 030.10.144.32.16: 18.5.1933) 1933 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti dildeki kelimelerin karşılıklarını bulmak ve yaymak amacıyla bir anket açmaya karar verdi. Şemsettin Sami Bey'in Kâmûs-ı Türkî adlı sözlüğünden alınacak Arapça ve Farsça kelimelerden her gün 10-20 tanesi gazeteler, radyo ve ajans aracılığıyla halka bildirilecek ve karşılıkları istenilecekti. (CDAB (BCA), 030.10.144.32.15: 9.3.1933) Nitekim bir süre gazetelerin dil köşelerinde bazı kelime ve kavramların karşılıkları araştırılmaya başlandı ve "Tarama Dergisi" adıyla bir dergi çıkarıldı (Ergün, 2021: 125).

İkinci Türk Dil Kurultayı 18-23 Ağustos 1934 tarihleri arasında, Dolmabahçe Sarayı'nda yapıldı (Cumhuriyet 19 Ağustos 1934). 27 tebliğin sunulduğu kurultayda, görüşülen konuların başında Türk dilinin dünya dilleri arasındaki konumu yer aldı (Yazman, 1969: 287). İkinci Kurultay'da, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin adı "Türk Dili Araştırma Kurumu" olarak değiştirildi (TDK 40 Yılı, 1972: 61-62).

Bu dönem çalışmalarının sonucu olarak Kurum tarafından, kendi deyimleriyle sadece yazı dilinde kullanılmaları ve halkın konuşma dilinde bulunmamaları sebebiyle yabancı görülen sözcüklere özgü, öz Türkçe ikame sözcükler temin etmek amacıyla, 1935 yılında "Osmanlıcadan-Türkçeye Cep Kılavuzu" ve "Türkçeden-Osmanlıcaya Cep Kılavuzu" adlı eserler yayınlandı (Heid, 2001: 31-32).

Üçüncü Türk Dili Kurultayı ise 24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında yine Dolmabahçe Sarayında toplandı (Cumhuriyet 25 Ağustos 1936). Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin adı, "Türk Dil Kurumu" olarak değiştirildi. 23 tebliğin sunulduğu Kurultayda, gündemi belirleyen konu ise "Güneş-Dil Teorisi" oldu ve teorinin ilkeleri ayrıntılı olarak tartışıldı (Aksoy, 1963: 32; Ergün, 2021: 126). Dili sadeleştirme sürecinin geldiği en son noktayı teşkil eden teoriye, Güneş-Dil Teorisi denilmesinin nedeni ise bütün dillerin kaynağının insanlara hayat veren güneş olduğu düşüncesiydi. Güneş Dil Teorisi temelde, Türk dilinin dünyanın en eski dillerinden birisi olduğu ve başka dillere de kaynaklık ettiği görüşüne dayanıyordu (Toprak, 2015: 415; Ergün, 2021: 126).

Atatürk'ün de önem vererek ilgilendiği Güneş Dil Teorisi'nin uluslararası alanlarda da tanıtılması konusuna önem verildi ve bu konuyla ilgili

olarak 1 Eylül 1937 tarihinde Bükreş'te toplanan Uluslararası XVII. Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresinde Türk Dil Kurumu tarafından Hasan Reşit Tankut görevlendirildi (CDAB (BCA), 030.10.229.542.1: 6.9.1937).

Dil konusunda kamuoyunu bilinçlendirmek ve dille ilgili olarak yapılan tüm faaliyetlerin sahiplenilmesini sağlamak için özellikle basın yoluyla yoğun propaganda çalışması yürütüldü, gazeteler her gün verdikleri haber ve düzenledikleri kampanyalarla bu konuda öncü rol oynadı. Bu süreçte, Türk Ocakları'nın yerine kurulan ve devrimin benimsetilmesinde önemli rol üstlenmiş olan Halkevleri de etkin oldu. Her yıl Eylül ayının son haftasında tüm ülke sathında kutlanan ve "Dil Bayramı" ya da "Dil Haftası" olarak anılan günlerde, ünlü dilcileri ve edebiyatçıları anma törenleri yapıldı. Dil, tarih ve benzeri konularla ilgili olarak konferanslar ve sergiler düzenlendi (Şimşek, 2002:164–165).

Hayatının büyük bir kısmında yapılan devrimi, halka benimsetme çalışmalarının içinde doğrudan yer alan, bundan dolayı da kimi zaman yurt içine yaptığı seyahatlerle halkla birebir temasa geçen, kara tahta başına geçip Başöğretmen unvanını alan Mustafa Kemal Atatürk, tarih ve dil konuları üzerine yapılan çalışmalara da bizzat katıldı. Dilde sadeleşme çalışmalarına doğrudan katkı sundu. Söylev ve demeçlerinde Türkçe sözcükler kullanmaya özen gösterdiği gibi, kendisi de yeni sözcükler türetti (Turan, 1996: 106).

Atatürk, geometri öğretmenleri ile birlikte çalışarak, 1936-1937 kışında Dolmabahçe Sarayı'nda "Geometri" adlı bir kitap yazarak matematik terimlerini Türkçeleştirdi. Bu eserde, matematikle ilgili terimler üretti, bunlar ders kitaplarına alındı (Turan 1981: 49-50; Ozankaya, 1994: 249) ve böylelikle eğitim dilinin Türkçeleşmesine ve Türkçenin bilim dili olabileceği konusuna somut katkı sağladı (Uzun, 2016: 168). Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı bu çalışmadan örnekler vermek gerekirse:

"Müselles yerine üçgen, zaviye yerine açı, şakuli yerine düşey, müselles-i kaim-üz zaviye yerine dik üçgen, müselles-i mütesaviyül adla yerine eşkenar üçgen, müselles-i muhtelif-ül adla yerine çeşit kenar üçgen, müselles-i mütesaviyüssakeyn yerine ikizkenar üçgen gibi terimlerin yanı sıra uzay, yatay, yüzey, düzey, boyut, kesir, dar açı, yöndeş açılar, iç ters açı, dış ters açı, dörtgen, beşgen, köşegen, yamuk, eğri, eğik, çap, yarıçap, kesek, kesit, yay, kiriş, teğet, ayrıt, izdüşüm, içbükey, dışbükey, artı, eksi, çarpı, bölü, çember, konum, eşit, eşkenar, toplam, oran, türev, alan, varsayı, gerekçe, kırık" gibi terimler Atatürk tarafından türetilmiştir (Geometri, 2000: 7-47).

Tarih ve dil çalışmalarına sağladığı katkı bununla sınırlı kalmayan Atatürk, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarının çalışmalarını her anlamda desteklemek amacıyla, adını doğrudan doğruya kendisinin koyduğu ve günümüzde Ankara Üniversitesi'nin çatısı altında bulunan, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin" kurulmasını sağladı (Turan, 1981: 43). Ayrıca İş

Bankası'ndaki hisselerinden gelen gelirinin bir kısmını, her yıl ödenmek koşuluyla söz konusu kurumlara bıraktı.

1930'lu yıllardan itibaren sistematik şekilde ve bilimsel zeminde yürütülen dil alanındaki çabalar, kimi zaman itirazlara ve şiddetli eleştirilere maruz kalsa da, bunların sonucunda günümüzde gerek bilim dünyasında gerekse günlük konuşma dilinde kullanılan çok sayıda sözcük üretildi (Toprak, 2015: 415).

2. Dil Alanında Yapılan Çalışmaların Yansımalarından Bir Örnek: Vagon-Li Olayı

Vagon-Li Olayı, milliyetçi gençlik hareketlerinin yoğunluk kazandığı ve Millî Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) gençlik hareketlerinin önderliğini yaptığı sırada gerçekleşti (Goloğlu, 2009: 102). Gerçekte MTTB, hükümet tarafından belirlenen "Vatandaş Türkçe Konuş", "Yerli Malı Kullanalım" gibi kampanyaların ve Türk diline sahip çıkılması konusundaki politikaların destekçisi oldu, aktif rol üstlendi (Duman-Yorgancılar, 2008: 58–59).

Birliğin, öz Türkçe yolunda gösterdiği başarılı çalışmalar Atatürk'ün de dikkatini çekti ve kendisi tarafından samimi ve sıcak ifadelerle övgüye değer görüldü. Atatürk, 27 Mart 1933 yılında Milli Türk Talebe Birliği'ne çektiği telgrafında şunları söyledi:

> "Milli ülküye ulaştırılan öz dil yolunda durmadan şaşmaz büyük adımlarla yürümeğe verdiğiniz değerden dolayı sizi överim. Yürekten sevgilerim çocuklarım" (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, 1991: 615).

Vagon-Li Olayı, 22 Şubat 1933'te, Fransız Vagon-Li (Yataklı Vagonlar) Şirketi'nin Beyoğlu acentesinde memur olarak çalışan Naci Bey'in Türkçe konuştuğunu duyan Belçikalı müdür Jannoni'nin, şirkette resmî dilin Fransızca olduğunu söyleyip, Türk dilini küçümseyerek, Naci Bey'i azarlaması, kendisine para ve on beş gün işten uzaklaştırma cezası vermesi üzerine gelişti. Olay, bu durumu duyan ve öğrenen Darülfünun ve diğer yüksek okullardan yüzlerce öğrencinin 25 Şubat'ta şirketin Beyoğlu acentesi önünde izinsiz ve şiddet içeren bir protesto gösterisi düzenlemesiyle gerçekleşti (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 211).

Ancak bu olay sadece protesto gösterilerine yol açmadı, öğrenciler ve yöneticiler üzerinde farklı etkileri de olmuştur. Öğrenciler dil konusuyla daha yakından ilgilenmeye karar vererek, İstanbul'da bulunan yabancı isimleri değiştirmeye çalıştı ve Türkçeyi hâkim kılmak amacıyla "Dil Mücadele Derneği" kurmayı düşünüp, yabancı isim taşıyan işletmelere mektuplar göndererek, işletmelerine Türkçe isim koymalarını istediler (Cumhuriyet 27–28 Şubat 1933; Akşam 1 Mart 1933). İzmir Belediyesi ise sokak satıcılarının Türkçe dışında bir başka dille bağırmalarını yasakladı. Bu konuda duyarsız davrananların, bu düzenlemeyi takip etmekle görevli memurlar da dâhil olmak

üzere, şiddetli şekilde cezalandırılacağını belirtti. (Akşam 6 Mart 1933). Ortaya çıkan bu sonuçlara bakarak, içerdiği şiddet bir yana bırakılırsa, bu olayla, Türk dilinin önemi ve ona sahip çıkılması konusunda kamuoyu oluştuğunu ve toplumun bazı kesimlerinde bu konuda bilinçlenmenin yaşandığını söylemek mümkündür.

Vagon-Li Olayı devletin millî karakterinin neye dayandığı ve dayanması gerektiği konusunun önem kazandığı, dilde sadeleşme çabalarının oldukça yoğunlaştığı ve Türk diline sahip çıkılması için tüm topluma bilinç kazandırılmaya çalışıldığı sırada meydana geldi. Bu nedenle, bu olayı içeride yaşanan bu gelişmelerin dışında değil, onların bir sonucu olarak değerlendirmek daha doğru olur. Bunun dışında gençliğin Vagon-Li Olayı'ndaki tepkisini milliyetçilik düşüncesiyle de açıklamak mümkündür. Çünkü dil konusu milliyetçilik düşüncesini de içinde barındırır ve millî duygulara da hitap eder. Milliyetçilik duygularının çok yoğun olarak yaşandığı sırada, gençliğin bu duygunun da etkisiyle, böylesine bir tepki verdiği söylenebilir (Uzun, 2009: 78-79).

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecindeki kültür politikaları bir ulus-devlet inşa etme sürecini ve buna uygun olarak planlanan toplumsal değişimi ifade eder. Osmanlı Devleti'nin, özellikle de Osmanlı modernleşme sürecinin, bıraktığı miras üzerine kurulan yeni Türk devletinin kültürel alanda yapmaya çalıştığı en öncelikli iş, ülkede toplumsal bütünlüğü sağlayabilmek için, milleti oluşturan bireyler arasında ortak kültürel değerler yaratmaya çalışmak oldu.

Ayrıca devletin her koşulda bağımsızlığının korunması ve sürekliliğinin devamı için de güçlü bir toplumsal yapı oluşturulması hedeflenerek sadece ekonomik olarak değil, kültürel olarak da kalkınmak için büyük çaba gösterildi ve devrimle birlikte ortaya çıkan yeni değerler topluma benimsetilmeye çalışıldı.

Bu nedenle de, tarihin yanı sıra dil alanındaki çalışmalara da önem verildi. Dil konusu, ülkede ortak bir kültür yaratmanın; toplumsal birliğin ve kültürel kalkınmayı sağlamanın; kültürel bağımsızlık anlayışını güçlendirmenin ve ulusal kimlik oluşturmanın en önemli araçlarından birisi olarak görüldü.

Yapılan devrimi halka benimsetme çalışmalarının içinde doğrudan yer alan, Mustafa Kemal Atatürk de, dil çalışmalarında aktif bir rol üstlendi. Kendi dönemindeki çalışmalar, çoğu zaman onun öncülüğünde gerçekleşti.

Dil alanındaki çalışmalar başladığı günden itibaren sürekli tartışma konusu oldu. Ancak gerek bazı aydınlar gerekse toplumun bir kesimi tarafından yapılan haklı ya da haksız eleştirilere karşın, Türkçe sadeleşme/özleşme konusunda zaman içinde bir hayli yol aldı ve sadece insanlar arasındaki iletişimi

sağlayan bir araç olmanın çok ötesinde olduğunu kanıtlayarak bilim, kültür ve sanat dili olabileceğini ispatladı.

Kaynakça

Arşiv
Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA)

Resmi Yayınlar
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Süreli Yayınlar

Gazeteler
Akşam

Cumhuriyet

Kitap, Kitap Bölümleri ve Makaleler

Aksoy, Ö. A. (1963). *Atatürk ve Dil Devrimi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Akşin, S. (2007). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*. Ankara: Türkiye İş Kültür Bankası Yayınları.

Altınışık, A. H. (2011). *Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri. (1991). Cilt IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Belge, M. (1983). Kültür. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 5, 1288-1304, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bilgin, N. (1998). Cumhuriyet Fikri ve Yurttaş Kimliği. *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*, 139-150, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Dinçer, H. (2016). Dilde Özleşme Çalışmalarının Çocuk Eğitimine Yansıması. *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk*, Editör: Osman Köse, II, 1355-1371, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Duman, D. ve Serkan, Y. (2008). *Türkçülükten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği*. Ankara: Vadi Yayınları.

Ergün, M. (2021). Atatürk Devri Türk Eğitimi. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Ertan, T. F. (2000). Cumhuriyet Kimliği Tartışmasının Bir Boyutu: Soyadı Kanunu. *Kebikeç*, 10, 255-272.

Ertop, K. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Dil Sadeleşmesi. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 2, 333-340, İstanbul: İletişim Yayınları.

Geometri. (2000). 4. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Goloğlu, M. (2009). *Tek Partili Cumhuriyet (1931–1938)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Gökberk, M. (1986). Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk. *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, 280-338, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Heid, U. (2001). *Türkiye'de Dil Devrimi*. Çev: Nejlet Öztürk, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Karal, E. Z. (1985). Tanzimat'tan Sonra Türk Dili Sorunu. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 2, 314-332, İstanbul: İletişim Yayınları.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1963). *Atatürk ve Türk Dili*, 224, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kılıç, E. (1983). Yaygın Eğitim. *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. 469-491, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kili, S. ve Gözübüyük, Ş. (2000). *Türk Anayasa Metinleri*. 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Kocatürk, U. (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Kuran, E. (1981). *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ozankaya, Ö. (1994). *Cumhuriyet Çınarı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özdemir, O. (2012). Birinci Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil ve Egemenlik İlişkisi. *Turkish Studies*, 7(4), 2511-2520.

Şimşek, S. (2002). *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932–1951*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Şimşir, B. (1992). *Türk Yazı Devrimi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tanilli, S. (1988). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*. 2. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi.

Tekeli, İ. (1983). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 3, 650-675, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1985). Osmanlı-Batı Diyaloğu. *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, I, 142-143, İstanbul: İletişim Yayınları.

Turan, Ş. (1996). *Türk Devrim Tarihi*. 3. Kitap İkinci Bölüm, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Turan, Ş. (1981). *Atatürk ve Ulusal Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu'nun 40 Yılı (1972). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Unat, K. (2016). *Durmayalım Düşeriz İktidardan Muhalefete CHP'nin Seçim Propagandaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Uzun, H. (2009). Cumhuriyet Gençliğinin Misyonu Çerçevesinde 1933 Yılı Vagon-Li ve Razgrad Olayları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 57-81.

Uzun, H. (2015). Atatürk ve Eğitim. *Devlet Adamı Atatürk Paneli Bildiri Kitabı*, Ankara: 37-57, Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları.

Uzun, H. (2016). Yazdığı Eserlerde Atatürk'ü Tanımak ve Anlamak: M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 165-180.

Uzun, H. (2017). Atatürk Döneminde İzlenen Kültür Politikasına Genel Bir Bakış. *Cumhuriyetimizin Kültür ve Eğitim Politikaları*, Editör: Fatma Bıkmaz, 209-222, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Ülkütaşır, M. Ş. (1973). *Atatürk ve Harf Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ünaydın, R. E. (1943). *Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar*. 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yazman, A. T. (1969). *Atatürk'le Beraber*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ansiklopediler

Cumhuriyet Ansiklopedisi. (2003). 4. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi. (1985). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. (1983). İstanbul: İletişim Yayınları.